

AHOLINI IJTIMOIIY HIMOYALANISHIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ROLI HAQIDA MULOHAZALAR

Abdivoitova Umida Azamat qizi

Samarqand Davlat Arxitektura-qurilish Instituti 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: A.E Ziyotova

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda bugungi kunda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va mavjud muammolarni bartaraf etish, jamiyat hayotida raqamli texnologiyalarning ahamiyati, raqamli iqtisodiyotning qulayligi va yangi imkoniyatlardan foydalanish tahlil etilgan. Bizning mamlakatimiz ham rivojlangan davlatlar qatorida bo'lishi hamda raqamli iqtisodiyotning barcha sohalardagi beqiyos o'rni ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada aholimiz ijtimoiy hayotida raqamli iqtisodiyotning roli hamda kundalik turmush tarzida raqamli texnologiyalardan ijtimoiy himoyalaniish maqsadida foydalanishi haqida aytilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, kraudfanding, elektron hukumat, kommunikatsiya, telekommunikatsiya, infratuzilma, monopoliya.

Tarmoq va hudud rahbarlari raqamlashtirishsiz natija, rivojlanish bo'lmasligini tushunib yetishi shart. Barcha darajadagi rahbarlar buni o'ziga kundalik vazifa sifatida belgilab, raqamlashtirish sohasini alifbosidan boshlab chuqur o'rganishi kerak, – deya ta'kidladi Shavkat Mirziyoyev [1]

So'ngi vaqtlarda "raqamli iqtisodiyot" tushunchasi juda ko'p marta qo'llanilmoqda. Darhaqiqat, ko'plab rivojlangan mamlakatlarda raqamli iqtisodiy

ularning rivojlanish omillariga sezilarli darajada ta'sir o'tkazgan. Jamiyat hayotida raqamli iqtisodiyot muhim rol o'ynaydi.

Raqamli iqtisodiyot tushunchasi nisbatan uzoq bo'lmagan vaqtda, 1995-yili Massachusetts universiteti amerikalik olimi Nikolas Negroponte tomonidan aniqlab berilgan. Olim axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini intensiv rivojlanishi ortidan eski iqtisodiyotdan yangi iqtisodiyotga o'tishda, qanday o'zgarishlar ro'y berishi mumkinligini aytib o'tgan.[2]

Raqamli iqtisodiyot - bu xo'jalik faoliyatini yuritish bo'lib, bunda ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishdagi asosiy omil raqamlar ko'rinshidagi ma'lumotlar bo'lib, katta hajmdagi axborotlarni qayta ishlash va shu qayta ishlash natijasini analiz qilish yordamida har xil turdagi ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish, texnologiyalar, qurilmalar, saqlash, mahsulotlarni yetkazib berishda oldingi tizimdan samaraliroq yechimlar tadbiq qilishdir. Boshqacha qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot bu onlayn xizmatlar ko'rsatish, elektron tulovlar amalga oshirish, internet savdo, kraudfanding va boshqa turdagi sohalarni raqamli kompyuter texnologiyalarini rivojlanishi bilan bog'langan faoliyatdir.[3]

Albatta, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, zamonaviy texnologiyalarning hayotimizga tadbiq etilishi har bir inson hayotida ko'plab ijobiy imkoniyatlar berishi mumkin. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi ortidan inson, unga kerakli xizmatdan tezroq foydalanishi, internet orqali o'ziga kerakli mahsulotlarni arzon sotib olish bilan ko'plab pul mablag'larini tejashi mumkin. Masalan biron bir kitobning elektron ko'rinishda sotib olish Sizga, shu kitobni chop etilgan ko'rinishini sotib olish ancha arzonga tushishi mumkin. Yoki bo'lmasa oddiy iste'molchi o'zi ham tadbirkor bo'lishi, uyidan chiqmagan holda onlayn savdo-sotiq bilan shug'ullanishi mumkin.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini boshqa afzalliklari quyidagicha bo'lishi mumkin:

- ishlab chiqarishda mehnat samadorligini oshishi;
- kompaniyalarning raqobatbardoshligini o'sishi;
- ishlab chiqarishdagi harajatlarning kamayishi;
- yangi ish o'rinlari yaratilinishi;
- yangi zamonaviy kasblar paydo bo'lishi;
- kambag'allikni yengish va ijtimoiy tengsizlikni yuqolishi.

Dunyo mamlakatlari kabi O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyot rivojlanmoqda. Kundalik hayotimizga axborot texnologiyalarni tadbqiq qilinishi ortidan oddiy insonlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratilmoqda. Hozirgi kunda uydan chiqmasdan ko'plab oziq-ovqat mahsulotlari va taomlariga buyurtma berishimiz, ularni uyimizgacha yetkazib berishlari mumkin.

Lekin shuni ta'kidlash kerak-ki, O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot O'zbekiston potensialiga nisbatan bir necha barobar sekinroq rivojlanmoqda. Ya'ni imkoniyat bor, kerakli resurslar mavjud lekin rivojlanish ancha sust. Bunga sabab sifatida raqamli iqtisodiyotni O'zbekistonda rivojlanishini bir qancha to'siqlarini ko'rsatib o'tish mumkin.

- ko'plab sohalardagi monopoliya;
- internet tezligini pastligi va uni sifatsizligi;
- axborot texnologiyalari sohasida qonunchilikning zamondan orqada qolganligi;
- fuqarolarda kompyuter savodxonligining o'ta pastligi;
- qonunchilikning shaffof emasligi;
- axborot texnologiyalari bo'yicha mutaxassislarning yetishmasligi yoki ularni boshqa mamlakatlarga ketib qolishi;
- axborot madaniyati, axborot gigiyenasi pastligi;
- axborot texnologiyalari xavfsizligi yaxshi emasligi;
- boshqaruv organlarida sohani tushunadigan mutaxassislarning

kamligi yoki(ba'zilarida) ularning umuman yo'qligi;

- ilm-fan va ayniqsa aniq fanlarning rivojlanishi sustligi(yoki rivojlanishdan to'xtab qolganligi).

Yuqorida keltirilgan muammolar bosqicha-bosqich, tizimli, dunyo tajribasidan kelib chiqib hal qilinsa, O'zbekiston ham bimalol raqamli iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda biri bo'la oladi.

2020-yil mamlakatimizda “Ilm, ma’rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili” deb e’lon qilinib, bu borada katta ishlar boshlandi. Xususan, 28-aprelda davlatimiz rahbarining “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori qabul qilindi.[4]

Bugungi kunda Toshkent shahrida elektron tibbiyot kartasi, elektron shifoxona hamda shoshilinch tibbiy yordam tizimlari joriy etilmoqda. Ushbu dasturlar kelgusi yili Andijon, Namangan, Farg’ona, Jizzax, Sirdaryo, Surxondaryo va Xorazm viloyatlarida yo’lga qo’yilishi aytiladi. Shuningdek, “elektron kundalik”, “elektron darslik”, “o’qituvchilarni baholash” tizimlarini barcha hududlarda joriy etish zarurligi ta’kidlandi.

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligiga joriy yilda belgilangan 14 tumanda ijtimoiy muassasalarni to’liq raqamlashtirib, qolgan hududlar uchun namuna qilish bo’yicha ko’rsatma berildi.

Raqamli iqtisodiyotni joriy etish va unumli ishlatish, albatta, mutaxassislariga bog’liq. Shu bois kadrlar tayyorlashga har tomonlama ahamiyat berilmoqda. O’tgan yili Toshkent shahrida Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari parki bunyod etilgan edi. Andijon va Marg’ilon shaharlarida uning filiallari ochildi. Poytaxtimizda Muhammad al-Xorazmiy nomidagi axborot texnologiyalari maktabi hududida yana bir filial binosi qurilmoqda. Qoraqalpog’iston Respublikasi va viloyatlarda axborot texnologiyalarini chuqur o’qitishga ixtisoslashtirilgan 205 ta maktab tashkil etilishi rejalashtirilgan.

Xalq ta’limi vazirligi hamda Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligiga joriy yilda 14 ta, kelgusi yilda 82 ta ixtisoslashtirilgan maktab tashkil etish vazifasi qo’yildi.

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti va IT-parklarda axborot texnologiyalari o’qituvchilarini tayyorlash hamda ularni sertifikatlashning milliy tizimini joriy qilish muhimligi qayd etildi. Malaka sertifikatini olgan o’qituvchilarga har oyda qo’shimcha 50 foiz ustama to’lanadi. Shuningdek, o’quvchisi “Bir million dasturchi” kursini muvaffaqiyatli yakunlagan maktab o’qituvchilarini mukofotlash yo’lga qo’yiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi «Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to’g’risida»gi qaroriga ko’ra 2023-yilga borib raqamli iqtisodiyotning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushini 2 hamda ushbu sohadagi xizmatlar hajmini 3 baravar oshirish, ularning eksportini 100 million dollarga yetkazish nazarda tutilgan.[5]

Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish davlat va jamiyat boshqaruvi, ijtimoiy soha rivojlanishiga xizmat qilishi qatorida odamlar turmushini keskin yaxshilashi mumkinligini barcha soha vakillari yaxshi tushunib yetmoqda. Raqamli iqtisodiyot quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- mehnat unumdorligini oshiradi
- korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi;
- ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi;
- yangi sohalarda yangi ish joylari yaratiladi;
- yangi biznes turlari paydo bo’ladi;
- raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning me’yoriy-huquqiy bazasini shakllantirish;

- milliy iqtisodiyotning barcha tarmoq va sohalarini modernizatsiyalashda imkon qadar eng so’nggi raqamli texnologiyalarni joriy

etish;

- Eng so‘nggi raqamli texnologiyalarga asoslangan kommunikatsion vositalar, mashina va uskunalarni sotib olish, o‘rnatish va mahalliy kadrlarning ularda ishlash malakalarini oshirish;

- Maktabgacha ta‘lim tizimidan boshlab, to oliy ta‘limdan keyingi ta‘lim tizimigacha raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan kadrlar siyosatini ishlab chiqish va yuritish.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga oid milliy ko‘rsatkichlar tizimi tarkibiga istiqbolda qo‘shimcha quyidagi xalqaro institut va tashkilotlarning indekslarini kiritish ham uning yanada nufuzli bo‘lishini ta‘minlaydi, ham qamrov chegarasini kengaytirishga xizmat qiladi:

- Telekommunikatsiya infratuzilmasi indeksi (Telecommunication Infrastructure Index – TII);

- Internet tarmoq tayyorligi indeksi (Networked Readiness Index (NRI) – The World Economic Forum);

- Bilimlar iqtisodiyoti indeksi (Knowledge Economy Index, KEI – European Bank for Reconstruction and Development, EBRD);

- Global o‘zaro aloqa tarmoq indeksi. Huawei yoki global ulanish indeksi (Global Connectivity Index – GCI);

- Iqtisodiyotni raqamlashtirish indeksi (Boston Consulting Group (eIntensity));

- Raqamli evolyusiya indeksi (Digital Evolution Index – DEI - Mastercard va

- Taftsa universitetining Fletcher nomidagi huquq va diplomatiya maktabi);

- Raqamlashtirish imkoniyatlari indeksi (Digital opportunity index, DOI),

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak har bir mamlakat rivojlanishi uchun yangi-yangi o'zgarishlar, vaqti-vaqti bilan o'zgarib turadigan yangicha tartiblar bo'lishi lozim. Mamlakatimiz taraqqiyotining istiqboli ham raqamli iqtisodiyot rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning qamrov darajasiga tayanadi.

Davlatimiz rahbari ta'kidlaganlaridek "iqtisodiyotni shakllantirish ko'p mablag' va mehnat talab qiladi. Ammo biz bundan qo'rqmasdan raqamli iqtisodiyotni shakllantirishimiz kerak. Bu ishni bugundan hozirdan ma'suliyat va qat'iyat bilan boshlashimiz lozim. Mamlakat rivojlanishi taraqqiy etishi uchun har bir shaxs mas'ul. Har birimiz bu masalaga jiddiy qarashimiz lozim". Mamlakatimiz hayotida ham raqamli iqtisodiyotning ayrim elementlari allaqachon muvaffaqiyat bilan faoliyat ko'rsatmoqda. Jumladan, hujjatlar va kommunikatsiyalarning ommaviy ravishda raqamli vositalarga o'tkazilishi, elektron imzoga ruxsat berish, davlat bilan muloqot qilish ham elektron platformalarga o'tkazilmoqda. Hozirgi kunda ta'limda ham elektron platformalardan foydalanilmoqda. Bunga misol tariqasida maktablarda "elektron kundalik" tizimi joriy etilganligini ko'rishimiz mumkin. Albatta bu soha ya'ni raqamlashtirish to'xtab qolmasligi va boshqa sohalarda ham raqamli iqtisodiyotga o'tish ishlari amalga oshirilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2020-yil 22-sentabr videoselektor yig'lishi.
2. G'.M.Porsaev B.Sh.Safarov D.Q.Usmanova "Raqamli iqtisodiyot asoslari" darslik Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi 2020-yil
3. G'.M.Porsaev B.Sh.Safarov D.Q.Usmanova "Raqamli iqtisodiyot asoslari" darslik Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi 2020-yil
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2020-yil 28-aprel PQ-4699-sonli qarori

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2020-yil 28-aprel PQ-4699-sonli qarori